

סילבוס לקורס: ההיסטוריה במחשבת ישראל, 86307.1.1

שם המרצה: שטמלר חגי

סוג הקורס : שיעור

שנת הלימודים: תש"פ , הקורס נלמד בסמסטר א

מספר השעות ונקודות זכות: 1 ש"ש, 2 נ.ז.

שנת הלימוד בתכנית: א, ב, ג, ד

דרישות קדם: אין

מטרות / תוצרי למידה:
הסטודנט יכיר את הגישות השונות הרווחות בעולם האקדמי ביחס למחקר ההיסטוריה; מתוך כך יתוודע לגישה האינדפרנטית של חז"ל ביחס למושג ההיסטוריוגרפיה, ושימת דגש על מושג ההיסטוריוסופיה. בדרך זו יוכל הסטודנט לנתח את מדרשי חז"ל השונים העוסקים באירועים היסטוריים. כמו כן, הסטודנט ילמד לנתח את מהלכי ההיסטוריה בהתאם לגישתם של חכמי ישראל, בעיקר אלו שבעת החדשה.

תיאור הקורס:
לאחר שנבחן את ספרות ההיסטוריוגרפיה היהודית ונוכח לדעת כי היא מועטה ביותר, נטען כי ביהדות מרכז הכובד אינו על ההיסטוריוגרפיה אלא על ההיסטוריוסופיה, כלומר לא על תיאור המאורעות היבש אלא על תשומת הלב להשגחה האלוקית המפעמת בתוך המאורעות ההיסטוריים השונים, ולכן מוטל עלינו ללמוד היסטוריה כדי לראות כיצד הקב"ה משגיח על עולמו ומכוון אותו אל תיקונו ואל ייעודו.
מתוך כך נבחן את המהפכה שחוללה אמונת ישראל, כאשר - בניגוד לתפיסה האלילית אודות קיום מחזורי של העולם ושיבה נצחית' - דיברה היהדות על תיקון עולם ועל עתיד משיחי שלעברו ההיסטוריה צועדת.
בהקשר לכך ננסה לעמוד על שורשיה העמוקים של שנאת ישראל, ועל הביטוי הקטסטרופלי שלה כפי שאירע בתקופת השואה הנוראה והאיזמה.
נשוב לראות כיצד חכמי ישראל התייחסו למושג ההיסטוריה. יחד עם זאת, כדי לראות את יד ה' בהיסטוריה יש צורך ברוח הקודש, ולכן נראה כיצד דווקא המקובלים הגדולים הם גם אלו אשר העניקו ניתוח היסטוריוסופי בכתביהם.
בהמשך לכך נלמד את תפיסת ההיסטוריה במשנותיהם של רמב"ם, ריה"ל, מהר"ל, רמח"ל, גר"א, רבי נחמן קרוכמל (לאחר סקירת המגמה ההיסטוריוסטיית אצל אומות העולם במאה ה-19), הראי"ה קוק, הרצי"ה קוק, הרב יהודה לאון אשכנזי ('מניטו') ועוד.

התוכן הניתן מידי שבוע, מטלות וחומרי קריאה:

מס'	נושא, מטלות וחומר קריאה
1	התפיסה ההיסטורית הישראלית בניגוד לתפיסה הא-היסטורית האלילית.
2	הויכוח אודות ההיסטוריוציזם.
3	לפי אמונת ישראל, האל מתגלה בהיסטוריה.
4	מדוע ללמוד היסטוריה – גישות שונות.
5	האם חז"ל התעלמו מההיסטוריה – היסטוריוסופיה ולא היסטוריוגרפיה.
6	הבנת מדרשי חז"ל לאור עיקרון ההיסטוריוסופיה ולא ההיסטוריוגרפיה.
7	תיארוך היסטורי בישראל ובעמים.

8	תפיסתו ההיסטורית של הרמב"ם - מדוע אמונת ישראל גורסת בריאת יש מאין דווקא.
9	ימות המשיח לפי תפיסת הרמב"ם.
10	תפיסתו ההיסטורית של ריה"ל – 'אנשי הסגולה האלוהיים'.
11	תורת הקבלה כמפתח להבנת ההיסטוריה.
12	תפיסתו ההיסטורית של האר"י – עולמות של שבירה ושל תיקון.
13	תפיסתו ההיסטורית של המהר"ל – מתוך החושך מתגלה האור.

חובות הסטודנט
בקורס זה יש חובת נוכחות בכל השיעורים, שתיבדק מידי שיעור. עם סיום הסמסטר ייערך מבחן על החומר שנלמד.
בקורס:

אופן ההערכה - הרכב הציון

מרכיב	אחוז	ציון מינימלי למרכיב
עבודה	100%	56

רשימה ביבליוגרפית:

* אלטמן הרב שמעון צבי אלכסנדר, "גישות שונות להיסטוריה הישראלית", יד שאול: ספר זכרון ע"ש הרב ד"ר שאול ווינגורט, עורכים: הרב יחיאל יעקב ווינברג והרב פנחס ביברפלד, תל אביב תשי"ג, עמ' קלג-קמא.
 גוטהולף יהודה, "היש חוקיות בהיסטוריה? פולמוס 'ההיסטוריוציזם' ומסקנותיו הסוציאליות", מאזנים י (תש"ך), עמ' 177-188.
 גלבר יואב, היסטוריה זיכרון ותעמולה, תל אביב תשס"ז.
 וינריב אלעזר, היסטוריה – מיתוס או מציאות?, תל אביב תשס"ג.
 וינריב אלעזר, חשיבה היסטורית, חלק א, תל אביב תשמ"ז.
 לוי-ולנסי אליענה אמדו, "המקורות שבתפיסת ההיסטוריה ביהדות – השוואה עם תפיסות אחרות", חברה והיסטוריה, עורך: יחזקאל כהן, ירושלים תש"ם, עמ' 259-267.
 * רוזנברג שלום, "היסטוריה בפרספקטיבה אסכולוגית", מחקרי ירושלים במחשבת ישראל, יד (תשנ"ח): עמ' 313-340.
 רוטנשטריך נתן, בין עבר להווה – דרכי ההכרה ההיסטורית, ירושלים תשט"ו.

2. רבי משה בן מימון

* רמב"ם, מורה נבוכים, ירושלים תשל"ב, חלק ב, פרקים יג-כז (חידוש העולם); משנה תורה, הל' מלכים, פרקים יא-יב (התפיסה המשיחית).
 הרב אבינר שלמה, הלכות משיח לרמב"ם. בית אל, תשס"ג.
 הרב רוזנברג שמעון גרשון, "היסטוריה ומשיחיות לפי הרמב"ם", ישועות עוזו, עורך: איתמר ורהפטיג, ירושלים תשנ"ו, עמ' 277-296.
 בן ששון יונה. הגות יהודית. ירושלים, תשמ"ז. מאמר "משנתו ההיסטורית של הרמב"ם", עמ' 120-133.

3. רבי יהודה הלוי

ריה"ל, ספר הכוזרי, תל אביב תשל"ז, מאמר ראשון, סעיפים י-יג, מו-מז.
 בן ששון יונה, הגות יהודית, ירושלים תשמ"ז, מאמר "משנתו ההיסטורית של ריה"ל", עמ' 11-32.
 * נהוראי מיכאל צבי, "תפיסת ההיסטוריה אצל ריה"ל והרב קוק", משנתו ההגותית של רבי יהודה הלוי, ירושלים תשל"ח, עמ' 143-150.
 שיפמן יאיר, משנתו ההיסטורית של רבי יהודה הלוי, ירושלים תשמ"ז.

4. רבי יהודה ליווא בצלאל מפראג

מהר"ל, נצח ישראל, בני ברק תש"ם; נר מצוה, בני ברק תש"ם.
 * בן שלמה יוסף, "היסטוריה ואוטופיה במשנתם של המהר"ל ושל הראי"ה קוק", תעודה - היסטוריוסופיה ומדעי היהדות, כ (תשס"ה): עמ' 37-65.
 גרוס בני, נצח ישראל: השקפתו המשיחית של המהר"ל מפראג על הגלות והגאולה, תל אביב תשל"ד.
 הנ"ל, יהי אור: על נר מצוה למהר"ל מפראג, ירושלים תשנ"ו.

5. רבי משה חיים לוצאטו

רמח"ל, דעת תבונות, בני ברק תשמ"ט; קל"ח פתחי חכמה, בני ברק תשנ"ב.

* הרב אביב"י יוסף, "היסטוריה צורך גבוה", ספר היובל לרב מרדכי ברויאר, עורך: משה בר אשר, ירושלים תשנ"ב, חלק ב, עמ' 709-772.
הנ"ל, "המסיבות המתהפכות", זוהר רמח"ל, ירושלים תשנ"ז, עמ' צה-רפד.
גארב יהונתן, מקובל בלב הסערה, תל אביב תשע"ד, פרק ד, עמ' 172-228.

6. הגאון הרב אליהו מוילנא ותלמידיו

* אחיטוב יוסף, משבי רוח: דברי הגות ומחשבה, עורכים: יקיר אנגלנדר ואבי שגיא, ירושלים תשע"ג, עמ' 153-170.
* ריבלין יוסף, "מדרשי שמות בתורת הגר"א", ואלה שמות - מחקרים באוצר השמות היהודיים, עורכים: אהרן דמסקי, יוסף א' רייף, יוסף תבורי, רמת גן תשס"ד, חלק ד, עמ' צה-קיב.
הנ"ל, "קול התור" ו'ברית אבות' כמשקפי משנת הגר"א, תלמידי הגר"א בארץ ישראל - היסטוריה, הגות, ריאליה, ירושלים תשע"א, עמ' 211-226.
שוח"ט רפאל, עולם נסתר בממדי הזמן: תורת הגאולה של הגר"א מוויילנא מקורותיה והשפעתה לדורות, רמת גן תשס"ח.

7. רבי נחמן קרוכמל

* רנ"ק, מורה נבוכי הזמן, ברלין תרפ"ד. שער שביעי ושמיני.
* אורבאך שמחה בונם, "נחמן קרוכמל", חכמת ישראל באירופה, חלק ג. עורך: שמעון פדרבוש, ירושלים ותל אביב תשכ"ה, עמ' 286-297.
רפל דב, "הפילוסופיה של ההיסטוריה", מחניים ק (תשכ"ו): עמ' 121-128.

8. הרב אברהם יצחק הכהן קוק

* הראי"ה קוק, אורות, ירושלים תשמ"ה, מאמר "למהלך האידיאות בישראל", עמ' קב-קיח.
הנ"ל, מאמרי הראי"ה, ירושלים תשמ"ד, מאמר "דרך התחיה", עמ' 1-9.
הרב אבינר שלמה, שיעורים בספר אורות, עורך: חגי שטמלר, ירושלים תשע"ג, חלק ח.
הרב לוביץ' רונן, "תפיסת ההיסטוריה בהגותו של הרב קוק", ישועות עוזו, עורך: איתמר ורהפטיג, ירושלים תשנ"ו, עמ' 413-436.
הרב שבט ארי יצחק, "חכמת ישראל בקדושתה: חזונו של הרב קוק ללימוד ביקורתי מדעי אמיתי", טללי אורות, יג (תשס"ז): עמ' 309-340.

9. הרב צבי יהודה הכהן קוק

* הרצי"ה קוק, צמח צבי, ירושלים תשנ"א, איגרת עא', עמ' קעט-קפד.
הנ"ל, שיחות הרב צבי יהודה על ארץ ישראל, ירושלים תשס"ה, עמ' 163-200.
* שטמלר חגי, משנתו של הרב צבי יהודה קוק, חיבור לשם קבלת תואר דוקטור לפילוסופיה, רמת גן תשע"ה [פרקי החובה יצוינו במהלך הקורס].

10. הרב יהודה ליאון אשכנזי (מניטו)

בן שמואל גבריאלה, ההגות ההיסטוריוסופית והיסודות הקבליים בפרשנותו התנ"כית של הרב יהודה ליאון אשכנזי (מניטו), חיבור לשם קבלת תואר דוקטור לפילוסופיה, אוניברסיטת בר אילן, תשס"ט.
הרב גלדצהלר ספי, זהות עברית - מבראשית עד הפוסט מודרניזם ברוח הרב יהודה ליאון אשכנזי (מניטו), תשע"ח.
* שרביט יוסף, "זהות ותולדות - מורשתו התרבותית של הרב יהודה לאון אשכנזי (מניטו)", פעמים 91 (תשס"ב), עמ' 105-122.